

ВІДТВОРЕННЯ ДУХОВНОЇ ТА МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНЦІВ У НАРОДНИХ КАЗКАХ

Анотація. У статті розглянуто особливості вираження духовної та матеріальної культури українців у текстах народних казок. Увага зосереджена на «одомашненні» мандрівних сюжетів під впливом народного світогляду, демонологічних уявлень та вірувань. Проаналізовано вплив традиційних занять, ремесел і промислів українців на розвиток казкових мотивів.

Ключові слова: народна казка, світогляд, демонологічні вірування, матеріальна культура.
Анотация. В статье рассмотрены особенности отражения духовной и материальной культуры украинцев в текстах народных сказок. Внимание сосредоточено на освоении странствующих сюжетов под влиянием народного мировоззрения, демонологических представлений и верований. Проанализировано влияние традиционных занятий, ремесел и промыслов украинцев на развитие сказочных мотивов.

Ключевые слова: народная сказка, мировоззрение, демонологические верования, материальная культура.

Summary. The features of expression of spiritual and material culture in the texts of Ukrainian folktales are discussed in this article. Attention focused on the "domestication" of nomadic subjects under the influence of folk belief, demonological notions and beliefs. The influence of traditional occupations, trades and crafts on the development of Ukrainian fairy-tale motifs are analyzed.

Key words: folktale, outlook, demonological beliefs, material culture.

Казка – жанр усної словесності, найбільш придатний до відшукування у ньому загальносвітових елементів (мандрівних тем, сюжетів та образів). Однак беззаперечним залишається факт, що казка традиція кожного етносу унікальна як за сюжетно-мотивним складом, так і за персонажним та стилістичним наповненням. Вказана самотність репрезентується контамінаціями сюжетів, характерними для фольклорного середовища етносу; акцентами на певних національно маркованих образах-персонажах. Функціонуючи у певному етнічному середовищі, міжнародні сюжети вбирають у себе також елементи його культури, світобачення і світорозуміння.

Питання відображення матеріальної та духовної культури народу в казкових текстах декларувалося неодноразово. Окремі аспекти зазначеної проблеми розроблені у працях фундаторів української фольклористичної науки (М. Костомарова, М. Драгоманова, О. Потебні, І. Франка), а також у розвідках казкознавців другої половини ХХ – ХХІ ст. (І. Березовського, Л. Дунаєвської, О. Бріціної, О. Олійник, О. Тиховської та ін.). Однак проблема впливу народних вірувань, обрядів, побутової культури українців на власне казкову семантику залишається невирішеною.

Метою пропонованої статті є з'ясування місця традиційної культури українців у казковому тексті, способів впливу демонологічних вірувань, календарних та родинних обрядів, промислів на розвиток казкового ходу, семантичне наповнення мотивів та образів.

Оскільки міжнародні сюжети адаптуються до національної уснопоетичної традиції, то цілком закономірно, що у казках відбиті демонологічні вірування українців, адже казка не уникає етнографічної конкретики, вбираючи значну кількість деталей із міфологічної прози [23, с.101]. Досить

поширений у українському казковому епосі сюжет «Жених-мрець» (СУС 365), що трапляється у численних варіантах з усіх етнографічних територій та на різних діахронних зрізах. Нами зафіксовано активне побутування цього сюжету і дотепер на Поділлі та Закарпатській Лемківщині [1, арк.83–85, 96]. Його популярність у білоруській та російській казковій традиції значно менша.

Цікавою модифікацією мотиву хвороби царівни у сюжеті «Правда і Кривда» (СУС 613) є варіанти, в яких фізична слабкість героїні пояснюється не звичним прилітанням змія як інкуба-перелесника, а типовішим для української демонології прийомом – жаба, наслана відьмою: «Дівка біла до сповіди і частку не пожила, котру то частку випльовала. Тую нашла жаба під порогом і з'їла» (Лемківщина) [21, с.165]; «Вона як говіла, закашлялась і святе причастя випустила із рота; а жаба седіла під підлогою, та й ухватила его и тепер у єї під ліжком лежить и кров з єї тягне» (Полісся) [25, с. 49]; «А ся б хто взяв тую яябу, висушив єї, ростер, розмишав и обмив тею водою короливу, то вона б одразу виздоровила» (Наддніпрянина) [25, с. 50]. Поява такого мотиву стала наслідком трактування жаби в українській світоглядній традиції як нечистої істоти, здатної зашкодити людині [12, с.164].

В українських казках знайшли вияв і традиційні обереги від нечистої сили. Магічною захисною силою володів свячений мак, що належить до «ключових рослин-антропів українській демонології» [6, с.320]. Як оберіг його застосовували проти відьом, що відбирають молоко у корів, а також проти упирів. Тому заміна в сюжеті «Наречена, що встає із труни» (СУС 307) мотиву врятування героя від померлої нареченої за допомогою кола з крейди на обсіпання маком цілком закономірна. Такий спосіб порятунку від заклятої

царівни рекомендує хлопцеві святий Миколай: «Обсійся маком свяченим, обложись вальками, обкурись ладаном й возьми мене з собою» [19, с.31].

Беликою магічною силою народна традиція наділяла окремі ритуальні предмети: шлюбний рушник, церковні дзвони, кадило та ін. Використання цих речей пов'язане із замовлювально-заклинальною практикою. Нерідко й оповідачі намагалися пояснювати чудесні перетворення героїв характерними для української традиції способами – завдяки впливові ритуальних предметів. Так, вінчальна стрічка використовується для врятування зачарованої мачухою дружини царевича: «Возьміть, – каже, – ту ленту, що руки їм зв'язували, як вони вінчались, і накиньте їй на шию. Накинувши, бийте її цією паличкою, то вона перекинеця и мишею, и котом, и собакою, и вовком, и всякою-всякою звіриною» [25, с.459]. Поява стрічки як магічного обереха цілком закономірна, адже вона була символом дівоцтва та готовності до заміжжя, а у весільній виконувала функцію замикання зв'язку між нареченими [24, с.96]. Шлюбний рушник, що наділяється семантикою з'єднання та зв'язування, також виконує знакову та захисну функції [4, с.147], здатний зняти чари із дівчини, зробленої гадюкою: «Повів у ту церкву і поставив на тім рушниці, що винчаюцца» [25, с.12].

Поширеними у слов'ян були обряди-перестороги, пов'язані із закладенням хати. Однак характер цих обрядів та традиційні будівельні жертви відрізняються в окремих етносів. Принесення в жертву рогатої худоби і коней серед слов'ян, за висловом А. Байбуріна, було рідкісним явищем, «віднайденим лише в Україні» [2, с.160]. Відгомонам захисного ритуалу, пов'язаного з будівництвом хати, – замурування у стіну чи дах кісток домашньої худоби для захисту від природних лих – виступає спосіб захисту оселі від стихійних лих та злих сил: «Та в стріху у хатки мої роги позастромляйте – то вашої хати ні вогонь не спале, ні грім» [25, с.154]; «Ось зариж мене, Іван Іванович руський царевич, та закопай у хати на чотири вугли, через чотири дні побачиш, що буде» [10, с.15]; «Ну, вже ж заріжте і візьміть одне плечко повісьте на печі, друге на полу в кутку, третє на покуті, а четверте коло порога – на всіх чотирьох кутах» [18, с.120].

Українська усна традиція зберегла значну кількість вірувань, пов'язаних із певними табуйованими елементами, а особливо заборону праці у святкові дні та неділю, що містить чимало язичницьких прикмет. Такі заборони є відображенням у фольклорному творі норми звичаєвого права українців, за якою засуджувалася фізична праця у дні релігійних свят [16, с.393]. Так, у варіанті з Полісся свята Неділя жорстоко карає героїню за працю у святковий день [25, с.342]. Співзвучний мотив знаходимо й у календарно-обрядовій поезії, однак у цих жанрах виконавцями покарань є Хри-

стос та святі. Споконвічні традиції пошанування Сонця та Місяця відбилися в культурі українців у вигляді низки забобнів-пересторог. У народних казках наслідки порушення таких табу презентуються у вигляді вставних епізодів (сцен зустрічі героя з покараними порушниками заборон) та співзвучні із мотивом скарги сонця і образи свят у духовних віршах, наведених М. Грушевським [11, с.223]. Українці свято вірили у силу «непочатої» води, набраної до сходу сонця, яка мала здатність лікувати хворих людей і тварин, захищати будинок [5, с.387]. Звідси і виникає заборона вмиватися та виливати брудну воду до сходу та після заходу сонця: «А та дівка буди темна і умре. бо її мати ховала їднуу і будного дня нігди ї ни мила, не чесала, тільки в велике сьвато в неділку, і шо сонце маї сходити. То вона той митель впливаї на двір – і вона заливала промінь, і за теї вона всліпла і уже буде сліпа і умре» [8, с.126]. Дівчина осліпла, бо до сходу сонця в неділю вмилася: «Вона і буде сліпа. Вона у неділю до схода сонця милася. Вона вомивалася, як я но тільки мав сходити, і вона міні залляла вочи» [7, с.5]. Подібні заборони стосувалися і викидання сміття після заходу сонця, що могло спричинити нелад у сім'ї та відвернути від дому сватів [3, с.337]. Так, дівчата у казці із Наддніпрянщини голими ногами по камені лазять через порушення заборони викидати сміття на світанку: «Оце их Бог покарав за те, що вони сміття до схід Сонця викидали» [25, с.13], заміж не зможуть вийти, бо «коли метуть хату, сміття кидають сонцю в очі. Коли б сміття кидали на захід, то відразу вийшли б» [14, с.178]

Відомо, що уснопоетична традиція вбирає багатий світ етнографічної реальності, піддаючи його при цьому певному перекодуванню [22, с.130], а це спричинює появу у казковому тексті елементів обрядово-звичаєвої культури народу. Так, весілля було чи не одним з найважливіших родинних обрядів, тому його елементи не могли оминути сюжету казки. У народних творах з різних регіонів України знаходимо згадки про етапи весільної драми, іноді описи окремих ритуальних дійств: обряд сватання («Справили сватанки й призначили день весілля» [14, с.104]; «Посилай старостів до кого хоч – тепер і хазяен оддасть за тебе свою дочку» [25, с.71], «Сватало її багато парубків та вона всім гарбуза давала» [25, с.92]); оглядини (Скоро поїдемо на оглядини [14, с.130]); приготування до весілля («Вот перед весіллям кличуть на шишки дівчат» («шишки» – різновид обрядового хліба, що випікався разом з короваєм) [18, с.142]); оголошення шлюбу в церкві («Зараз заповіді виголосили і начилося весіля» [8, с.15]); поїзд молодого («Іде він шукати собі дружби, а за ним великий поїзд» [13, с.62]); вінчання («Молоді якраз зібралися іти на вінчання» [14, с.123]); обдарування молодих («І далі розпочалася доровань» [8, с.12], «Ну, тепер, зятю, ходи, дам ти віно» [8, с.13]); від'їзд молодих до дому молодого («От уже по весіллю він бере ту панну на поїзд на свій і їде до свого убійстя» [8, с.9]) та ін.

У казках натрапляємо і на елементи звичаїв вводу молодої в дім молодого, зокрема, коли мати нареченої знімає старий обрус зі стола і застилає його новим: «А як то в них, жи мати, як приїде в придани, то здіймає обрус зо стола, а стелит свій» (в придани – в перезву) [15, с.212].

Народження дитини в українців супроводжувалося низкою обрядодій, одну з головних ролей в яких виконувала баба-повитуха. Тому цілком закономірно, що цей персонаж з'являється і в народній казці: «У кого трапляється родини, то її и звуть люде бабувать: вона прийме дитинку, вернеця додому...» [25, с.360]. Баба-повитуха, або просто баба, фігурує у чарівних казках із сюжетом «Підмінена дитина» (СУС 403). Хоча у цьому аспекті на розвиток казкового мотиву впливає і вірування українців про підміну дитини «планетою» чи чортихою. Цікавий варіант, у якому знайшло втілення вірування про вразливість новонародженої нехрещеної перед нечистою силою, становить текст із Полісся, із збірника П.Чубинського, під назвою «Як баба бабувала у чорта». Тут, окрім опису родильного обряду, наявне вірування про замовляння плачу в дитини: «Дитина кричить аж посиніла бідна. Уже їй и крикливиці (переляк або вроки в дітей, через що вони не сплять і постійно кричать – М. Д.) одмовляли» [25, с.361]. Інститут кумівства виражений у народній казці через звичай запрошувати випадкових подорожніх за кумів з метою вберегти дитину від смерті. В українській традиції такими подорожніми переважно виступають Бог, Мати Божа та святі [7, с.92; 15, с.306]. Хрещені батьки опікуються хрещеником, наділяють його чудесною силою після дотримання батьками певних умов: «Сім літ колихати і з колиски ни виймати» [15, с.307].

У текстах українських казок знаходимо і відгомони календарно-обрядових ритуалів, скажімо, Великодне обмінування крашанками: «Заїхав до тієї мертвої царівни похристосоваця» [25, с.27]; «Я піду до моєї хресной мами – похристосуватися з нима» [13, с.175]; перший вигін худоби на свято Юрія: «От погнав вуин на Юрія статок пасти» [17, с.7]. Відгомонам поховального ритуалу («посидіння при мерці») виступає казковий мотив про відвідування могили покійного батька трьома синами: «Ходив три ночі читати на батькову могилу» [25, с.278].

Українська казкова традиція вирізняється насиченістю описами традиційних занять, побутових реалій та сільськогосподарських робіт селян. Землеробська праця – одне з основних занять українців, в якому своєрідно відобразилися глибокий зв'язок людини із землею та захоплення природою [26, с.249]. Зображення етапів землеробської праці – сіяння, косіння, молотіння – подається як невід'ємний елемент важких завдань: «Щоб ти за одну ніч отой луг викорчував, зорав, пшениці насіяв, вижав її, в скирти склав, помолотив...» [18, с.141]; «І взяли увесь степ косить: тії косять, тії гробуть, тії в копиці кладуть, тії в скирти кида-

ють» [25, с.36]. Зауважимо, що хліборобські мотиви як складова важких завдань мають національне коріння. У казках росіян та північних білорусів герої частіше отримує наказ принести нареченій сукню, черевики, перстень, аніж виконати низку господарських робіт. Це пояснюється почасти і способом життя носіїв фольклорної традиції, а також властивістю їх етнокультури. У казковому тексті нерідко згадуються традиційні селянські промисли. Так, значне місце серед чоловічих занять займало чумакування – типовий, самобутній для суспільного життя України XV – XIX ст. торгово-візничий промисел, що відігравав важливу роль в економічному житті українців. У варіанті з Чернігівського Полісся маємо навіть докладний опис валки чумаків: «Ото їхали чумаки із Криму да везли рибу на мажах продавать, як звісно водиться. Чумакув було тульки два чоловікі, а маж аж із чотири. Воли собі крупніє да круторогіє ішли нехутко по дорозі да знай хвостами нужу проганяли; мажі скрипіли, неначе їсти прохали, а чумакі ішли собі біля возув. Звісно, що при волах ходивші у дорозі, їзда не швідка: от один чумака почав сало їсти, із лаганця досягші, а други люлька запалив да пісню почав співати» [19, с.171]. Риси чумацького побуту наявні й у творах з інших етнографічних регіонів: «Приганяє дванадцять пар волів: шість маж соли, а шість риби» [19, с.143].

Ткацтво – одна з найдавніших і найпоширеніших галузей української національної культури. Поряд із художньою обробкою дерева, за висновками О. Никорака, ткацтво належало до «основних і життєзабезпечуючих галузей господарства українців» [20, с.3]. В. Гнатюк, досліджуючи це народне ремесло, відзначав, що дівчина, яка не вміла ткати, не вийшла б заміж [9, с.23]. Народна казка слугує ілюстрацією того, як уклад життя народу та його основні заняття впливають на фольклорний текст. Так, прядіння представлене у народних казках не лише номенами прядильно-ткацьких знарядь і їх окремих деталей (веретено, мотовило, кужіль, мички та ін.), а й самою технологією виготовлення тканих виробів. Елементи цього заняття репрезентовані у казкових сюжетах як побутові реалії чи предмет важкого завдання: «Дала мамка повісмо прядива, щоб я спряла, оснувала, виткала, вибілила, сорочку пошила і уставки повишивала» [17, с.361]; «От вам круг прядива, треба його зом'яти й потіпати, і попрясти, і помотати, і полотно з нього поткати, і побілити» [19, с.45]; «Аж там коноплі мнуть, прядуть, шиють, матають, снують» [25, с.448]. Одним із етапів, що необхідний для отримання якісного, придатного для пошиття одягу матеріалу, було вибілювання натканого сирого полотна: «Одрізала на сорочку сирого полотна. – Возьми его в поле і гляди, щоб ти міні за день вибілила и пошила» [25, с.499].

Обов'язковим умінням дівчини вважалося вишивання: «А вона вже вишиває рушники орлами» [13, с.93]; «Виткали рушників, гарно орлів пона-

шивали» [19, с.100]. Відомо, що вишивка в українців відігравала роль своєрідного показника належності до певного регіонального ареалу. В чарівній казці вишитий рушник чи сорочка виконують роль ідентифікатора героя або героїні. З їхньою допомогою царевич відрізняє підмінену дружину від справжньої: «А царевич уже пізнав по вишиванню» [13, с.93] («Підмінена наречена» (СУС 533). Теща впізнає зятя за сорочкою чи рушником, подарованому дружиною: «Поникала баба його рушник і упізнала роботу своєї доньки» [14, с.55]. У цьому контексті рушник, окрім ідентифікаційної, виконує ще й захисну функцію, адже оберігає героя від можливої шкоди.

Елементом національної своєрідності народу виступає також етнічне вбрання. В українських народних казках натрапляємо лише на побіжні згадки про одяг героїв, адже для цього жанру не характерний докладний опис зовнішності чи вбрання персонажа: «Убрана так хороше, як на вісілле, і коси розпущани з биндами, і каралі, і сорочка біла вишивана» [27, с.68]; «Ото ухватила на себе свитину, так в однім очіпку і побігла» [25, с.506]; «Дівка стала така, як багатирка: дорогая шуба сукном синім покрита, чоботи пасовії, спідниця терновая з гальонами, фартух тонесеньки, хустка шовковая, персні на руках і намисто з коралі і червінців» [27, с.90]. У сюжетах українських народних казок знаходимо згадки про традиційні українські страви (куліш, пироги, борщ,

пампухи) та регіональні їх варіанти: «Розчинила жінка діжу на паляниці» [28, с.75]; «Наварила кулешу» [19, с.39]; «Оце тобі, дочко, й борошення нав'язала в одному узлику пшеничне – галушечку або що коли собі звариш, а оце пшінце на кулешик і сало» [25, с.98]; «Та де тії страви й набралося: паляниці, м'ясо, борщ, гуска печена, пампушки з сметаною, каша молошна» [19, с.138].

Отже, українська народна казка, попри наявність низки мандрівних елементів, має глибоку закоріненість у світогляді народу, що втілилася у національних варіантах сюжетів. Симбіоз етнічного та запозиченого і становить основу національної казкової традиції, в якій органічно сплітаються архаїчні риси з елементами, зумовленими особливостями сучасного функціонування жанру. Сюжетна різноманітність українського казкового фонду свідчить про багатство фольклорної традиції народу. У казках виявлено чимало елементів національної обрядовості, звичаїв та вірувань, що підкреслює якщо не автентичність сюжетів, то глибинний рівень їх адаптації до світогляду українців. Важкі завдання репрезентують увесь цикл найпопулярніших сільськогосподарських робіт, жіночих та чоловічих занять і промислів. Елементи етнографічної дійсності зі своїми кодами, семантикою, структурою та особливостями функціонування відіграють визначальну роль при адаптації міжнародних сюжетів до особливостей фольклорної творчості українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Інституту народознавства НАН України, Ф. 1, оп. 2, од. зб. 512. – 96 арк.
2. Байбурин А. «Строительная жертва» и связанные с нею ритуальные символы у восточных славян / А. К. Байбурин // Проблемы славянской этнографии: к 100-летию со дня рождения чл.-кор. АН СССР Д. К. Зеленина / [отв. ред. : А. К. Байбурин, К. В. Чистов]. – Ленинград : Наука, 1979. – С. 154–162.
3. Валенцова М. Мусор / М. М. Валенцова, Л. Н. Виноградова // Славянские древности : этнолингв. слов. : в 5 т. / [под ред. Н. И. Толстого]. – М. : Международные отношения, 2004. – Т. 3 : К–П. – С. 337–340.
4. Валенцова М. Полотенце / М. М. Валенцова, Е. С. Узёнева // Славянские древности : этнолингв. слов. : в 5 т. / [под ред. О. Беловой]. – М. : Международные отношения, 2009. – Т. 4 : П–С. – С. 147–150.
5. Виноградова Л. Вода / Л. Н. Виноградова // Славянские древности : этнолингв. слов. : в 5 т. / [под ред. Н. И. Толстого]. – М. : Международные отношения, 1995. – Т. 1 : А–Г. – С. 387–390.
6. Галайчук В. Мак в обрядовості та віруваннях / Володимир Галайчук // Мала енциклопедія українського народознавства / [за ред. чл.-кор. НАН України, д-ра іст. наук, проф. С. Павлюка]. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2007. – С. 320–321.
7. Галицькі народні казки [в Берліні пов. Бродського із уст народа списав О. Роздольський. Впоряд. і порівняння додав І. Франко] // Етнографічний збірник : у 40 т. – Львів, 1899. – Т. 1. – VIII + 188 с. ; іл.
8. Галицькі народні казки [в Берліні пов. Бродського із уст народа списав О. Роздольський. Впоряд. і порівняння додав І. Франко] // Етнографічний збірник : у 40 т. – Львів, 1895. – Т. 7. – 9 + 168 с. ; іл.
9. Гнатюк В. Ткацтво в Східній Галичині / Володимир Гнатюк // Матеріали до української етнології. – Львів, 1900. – Т. 3. – С. 23–27.
10. Гринченко Б. Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях / Б. Д. Гринченко. – Чернигов, 1897. – Вып. 1–2. – 390 с.
11. Грушевський М. Історія української літератури : в 6 т., 9 кн. / Михайло Грушевський. – К. : Либідь, 1994. – Т. 4, кн. 2. – 320 с.
12. Гура А. Лягушка / А. В. Гура // Славянские древности : этнолингв. слов. : в 5 т. / [под ред. Н. И. Толстого]. – М. : Международные отношения, 2004. – Т. 3 : К–П. – С. 164.

13. Записки о Южной Руси / издалъ П. Кулишь. – СПб. : Въ типографии А. Якобсона, 1857. – Т. 2. – XIII, [1], 354, [1] с.
14. Казки одного села / [запис текстів та упорядкув. П. В. Лінтура]. — Ужгород, 1979. – 368 с.
15. Казки та оповідання з Поділля : в записях 1850–1860 рр. / упорядк. М. Левченко. – К. : Вид-во АН УРСР, 1928. – Вип. 1–2. – 598 с.
16. Макарчук С. Звичаєве право / Степан Макарчук // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат : у 4 т. – Львів : Інститут народознавства, 2006. – Т. 2 : Мистецтвознавство та етнологія. – С. 385–409.
17. Малорусские народные предания и рассказы / свод М. Драгоманова. – К., 1876. – 434 с.
18. Народныя южнорусскія сказки / издал И. Рудченко. – К. : Въ типографии Е. Федорова, 1869. – Вып. I. – 219 с.
19. Народныя южнорусскія сказки / издал И. Рудченко. – К. : Въ типографии Е. Федорова, 1870. – Вып. II. – 209 с.
20. Никорак О. Українська народна тканина XIX–XX ст. / Олена Никорак. – Львів, 2004. – Ч. 1 : Інтер'єрні тканини (за матеріалами західних областей України). – 583 с.
21. Про говір галицьких лемків / написав Іван Верхратский // Збірник Фільольогічної секції Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1902. – Т. 5. – С. 164–224.
22. Путилов Б. Фольклор и народная культура. In memogram / Б. Н. Путилов. – СПб. : Петербургское Востоковедение, 2003. – 464 с.
23. Разумова И. Сказка и быличка (Мифологический персонаж в системе жанра) / И. А. Разумова. – Петрозаводск : Карельский научный центр РАН, 1993. – 224 с.
24. Толстая С. Лента / С. М. Толстая // Славянские древности : этнолингв. слов. : в 5 т. / [под. ред. Н. И. Толстого]. – М. : Международные отношения, 2004. – Т. 3 : К–П. – С. 96–97.
25. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной императорским Русским географическим обществом. Юго-Западный отдел : материалы и исслед., собранные д. чл. П. П. Чубинским. – СПб., 1878. – Т. 2. : Малорусскія сказки. – 688 с.
26. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / Володимир Янів / [упоряд. М. Шафовал]. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2006. – 341 с.
27. Bajki (skazki, kazki) ze wsi Jurkowszczyzny (powiatu Zwiąhelskiego gubernii Wołyńskiej) / zebrała Zofia Rokossowska // Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne. – Kraków, 1897. – Т. 2. – S. 14–118.
28. Moszynska J. Bajki i zagadki ludu ukrajniskiego / Józefa Moszynska // Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej. – Kraków, 1885. – Т. 9. – S. 73–160.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2011